

Forsiden **Artikler** **Kritikk** **Leder** **Debatt** Utgaver Kjøp Prosa
Annonsering Om Prosa

2025 #3 Aktuelt

Mygg, malaria, menneske: Frantz Fanon 100 år

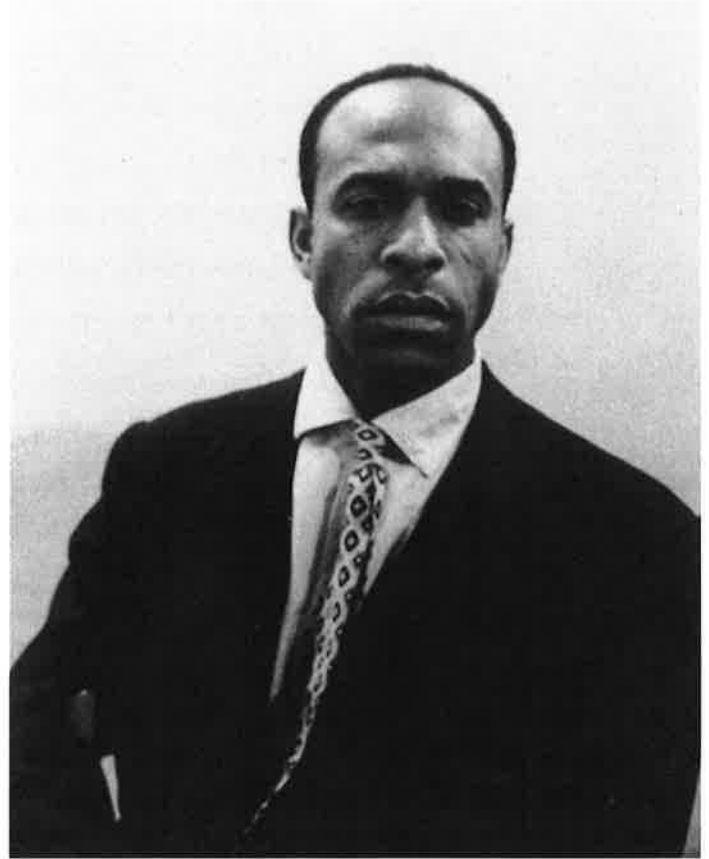

Foto: Archives Frantz Fanon / Imec

Av Fredrik Giertsen 08.10.2025

Frantz Fanon ville fylt 100 år i år. En ny bok kaster lys over rebellens liv og virke.

Frantz Fanon ble født på den karibiske øya Martinique, en fransk koloni, i 1925. Under andre verdenskrig vervet han seg 18 år gammel til de frie franske styrkene til de Gaulle. Senere studerte han medisin og psykiatri i Lyon, før han dro til Nord-

Afrika for å delta i Algeries kamp for uavhengighet. Han var nært knyttet til landets frigjøringshær FLN, men det var hans virke som psykiater, forfatter og diplomat som sementerte hans legendestatus for ettertiden. Det var særlig de to bøkene *Svart hud, hvite masker* fra 1952 (utgitt på svensk i 1997 på Daidalos forlag) og *Jordens fordømte* fra 1961 (på norsk på Pax i 1967, oversatt av Axel Amlie) som sørget for det. Fanon var omgangsvenn med Jean-Paul Sartre og Simone de Beauvoir, og Sartre skrev et omstridt forord – noen mente det var voldsforherligende – til *Jordens fordømte*.

Dessverre døde Fanon av leukemi bare 36 år gammel, men interessen for ham synes stadig å blusse opp, nå sist med Adam Shatz' bok *The Rebel's Clinic* (2024). Den tar for seg hans relativt privilegerte oppvekst i Karibia, der det ga høyest status blant kreolene å ha lysest mulig hud, og hans politiske oppvåkning i møte med rasisme og urettferdighet i Frankrike etter krigen. Men mesteparten er viet hans år i Nord-Afrika, der hans virketrang slo ut i full blomst. Fanon drev en klinikk i Tunis som behandlet stridende, samtidig som han agiterte for FLNs sak i Algerie. Han ble allikevel holdt på armlengdes avstand av FLNs ledelse, siden han verken var araber eller muslim.

Fanon ofret seg altså for en rekke frigjøringskamper som i utgangspunktet ikke var hans egne, og han kjempet både for og imot Frankrike. De franske styrkenes framferd i Algerie hadde

sjokkert ham. Algerie ble sett på som en integrert provins av Frankrike, og frigjøringskrigen (1954–62) resulterte i opptil 1,5 millioner døde. Både Fanon og Sartre så på dette som en del av en større, internasjonal antiimperialistisk frihetskamp. Det teoretiske begrepsapparatet de benyttet i sine skrifter, var dels hentet fra marxismen og dels fra psykoanalysen. Den væpnede oppstanden mot en utbytende overmakt passet godt med marxismens teser, mens psykoanalysen kunne lindre traumene knyttet voldshendelsene den konkrete kampen innebar.

I *Jordens fordømte* skriver Fanon om hvordan de innfødte ikke bare blir frastjålet landet de bor i, men også – av settleren – omgjort til en dehumanisert kvalitet ved selve jorden. Deres fiendtlige og opprørske natur blir assosiert med myggen, malariaen og det ugjennomtrengelige buskaset som dominerer landskapet. For kolonistene eksisterer de innfødte bare som kropper som kan utnyttes. Fanon skriver videre om hvordan begrensningene som er lagt på de innfødtes bevegelser, gjør at de stadig har fysiske, «muskulære» eller til og med erotiske drømmer: om natten kan de hengi seg til å løpe, hoppe og svømme uhemmet, noe som i virkeligheten er tegn på ulydighet, opprør eller aggresjon.

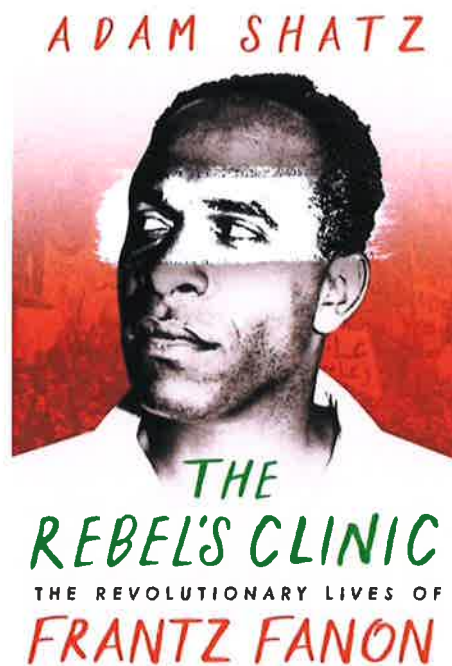
Fanon mente at hans hjemsted Martinique ikke hadde oppnådd reell frihet fordi den ikke var oppnådd ved hjelp av aktiv kamp, forteller Shatz. Bare

gjennom oppstand kan den innfødte finne nøkkelen til å dechiffrere den sosiale realiteten som kolonistene holder fram som en normaltilstand. Videre mente Fanon at vold kunne være et *epistemologisk verktøy* som bidro til å avdekke den passive koloniale situasjonen som dypt barbarisk. Og dette, at volden som ledsager opprøret, kan ha en rensende effekt, er noe av det mest omstridte han hevdet. Mange har brukt dette standpunktet både for og mot ham, basert på forenklete lesninger man kan kalle «vulgær-fanonisme».

Disse polariserende forenklingene av noen av Fanons mest sentrale poenger – enten romantiserende eller fordømmende – har i stor grad vært bestemmende for hans ettermæle. Et av de mer balanserte synspunktene kan tilskrives den nylig avdøde kenyanske forfatteren Ngũgĩ wa Thiong’o, som skrev at han kunne ane et misforhold mellom de antikoloniale bevegelsenes løfter og uavhengighetens realiteter da han leste *Jordens fordømte* i eksil i Storbritannia i 1965. Fanon hadde selv, kanskje i et øyeblikk av tapte illusjoner, skrevet at «there isn’t a colonized person who does not dream at least once a day of taking the settler’s place».¹

Adam Shatz hinter om at den antikoloniale epoken som Fanon og Ngũgĩ virket i, har måttet vike for den postkoloniale fasen til forfattere som V.S. Naipaul og Edward Said, samtidig som det også i dag finnes bevegelser som ikke har

noen fredelige veier å ta for å løfte sine nasjonale ambisjoner om frihet. Yasir Arafat (1929–2004) mente at den væpnede kampen hadde omgjort palestinerne fra undertrykte flyktninger til stolte soldater, og at den hadde virket positivt på den sårede palestinske psyken. Betingelsesløs underkastelse har da heller aldri vært noen farbar vei til fred.

1. Gjengitt i Shatz, A. (2024). *The Rebel's Clinic. The Revolutionary Lives of Frantz Fanon*, Farrar, Straus and Giroux, s. 318.

